

Тема 11 Становлення, розвиток України як незалежної держави

Урок № 19 Економічне життя України в першій половині 90-х років

План

1. Перехідний період. Стан економіки України на 1991 рік.
2. Криза 1991-1998 рр. Зміни 1999-2000 рр.
3. Стан сільського господарства.
4. Фінансова система, проблеми.

Поняття та терміни:

Роздержавлення – зміна форми власності, перетворення державних підприємств у підприємства, з різними формами власності.

Лібералізація цін – зняття жорстких правил формування цін та їх погодження з державою, дозвіл на формування вільних цін, що формуються ринком.

Структурна перебудова економіки – зміна співвідношення основних елементів суспільного виробництва, співвідношення та форм взаємозв'язку між секторами господарства і видами виробництва, що визначають економічне життя суспільства.

Демоніполізація – пошуки оптимальних форм ліквідації монополізму, який дістався у спадок СРСР і був результатом дії командних методів в умовах тотального одержавлення.

Підприємництво – самостійна ініціатива, систематична, на власний ризик діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, здійснення торгівлі з метою одержання прибутку.

Приватизація – це процес придбання громадянами у власність всіх або частини акцій (паїв) акціонерних, інших господарських товарів, а також підприємств, заснованих на змішаній або колективній власності.

1.Перехідний період. Стан економіки України на 1991 рік.

Суттю перехідного періоду в економічній сфері є перехід від командної до ринкової економіки.

Принципи командної економіки	Принципи ринкової економіки
<ul style="list-style-type: none">● Централізм.● Пріоритет «політичного».● Домінування інтересів держави.● Зрівнялівка, що знищує зацікавленість в результатах праці.	<ul style="list-style-type: none">● Економічна свобода.● Конкуренція.● Регулювання завдяки конкуренції та вільному ціноутворенню.

Однак «чистої ринкової економіки в світі не має. Перспективними є різні варіанти» змішаних економік», що поєднують «ринок» (приватний сектор економіки) і «державну» (державний сектор).

Соціально-економічна ситуація в перші роки незалежності

<ul style="list-style-type: none">● Вплив негативних чинників (підпорядкування більшості українських підприємств центру; монополізм; відсутність різних форм власності; не конкурентоспроможність на світових ринках; екстенсивний розвиток; диспропорційність; застарілість матеріально-технічної бази; міцний зв'язок з економікою СРСР; високий рівень мілітаризації економіки; залежність від енергоносіїв)	<ul style="list-style-type: none">● Економічна криза (гіперінфляція; зростання безробіття; катастрофічне падіння виробництва; дефіцит державного бюджету та ін.)	<ul style="list-style-type: none">● Прийняття низки законів («Про власність», «Про селянське (фермерське) господарство», «Про приватизацію майна державних підприємств» тощо)
---	--	---

Причини невдач економічної політики в перехідний, період

<ul style="list-style-type: none">● Відсутність чіткої економічної програми	<ul style="list-style-type: none">● Нерішучість, повільність, непослідовність у проведенні нагальних економічних реформ	<ul style="list-style-type: none">● Політична нестабільність, часта зміна урядів	<ul style="list-style-type: none">● Відсутність правової бази для розвитку ринкової економіки тощо
---	---	--	--

Якщо оцінювати стартові економічні можливості України в 1991 р., то можна сказати, що позитивними чинниками були порівняно високий науковий потенціал та значний природно-ресурсний. До негативних можна віднести

одержавлену, милітаризовану економіку та командні методи управління нею. В серпні 1991 року на Україні фактично була відсутня науково обґрунтована модель переходу до ринку. Кожен з урядів, що приходив до влади розробляв свою програму, шукав шляхи перебудови економіки. Однак оптимального варіанту реформ економіки віднайти не вдалося.

Прем'єр –міністри України :

Роки	Прізвища
Квітень 1991- жовтень 1992 рр.	В.Фокін
Жовтень 1992 – вересень 1993 рр.	Л.Кучма
Вересень 1993 – червень 1994 рр.	Ю.Звягільський
Червень 1994 – березень 1995 рр.	В.Масол
Червень 1995 – травень 1996 рр.	Є.Марчук
Травень 1996 – липень 1997 рр.	П.Лазаренко
Липень 1997 – листопад 1999 рр.	В.Пустовойтенко
Листопад 1999 – травень 2001 рр.	В. Ющенко
Травень 2001 – листопад 2002 рр	А.Кінах

Якщо говорити про підсумки роздержавлення і приватизації, то слід наголосити, що в Україні існують підприємства з такими формами власності:

- А) державна власність;
- Б) державно-асоціативна;
- В) асоційовані виробництва;
- Г) оренда колективом підприємства;
- Д) підприємство індивідуальної власності;
- Ж) спільні підприємства.

2.Криза 1991-1998 років. Зміни 1999-2000 років.

Характерні тенденції для кризи в економіці України 1991-1998 років

Тенденції	Факти
Катастрофічне падіння Основних економічних показників	1991 – 1993 скоротився: <ul style="list-style-type: none"> ● Національний дохід на 39%; ● Виробництво товарів народного споживання на 30%; ● Виробництво продовольства на 35%; ● За результативністю функціонування економіки Україну відкинуто на 20-25 років назад, а за роботою транспортної системи – на 30-35 р.
Глибокі деформації у сфері державних фінансів	<ul style="list-style-type: none"> ● Необґрунтовані емісії; ● Інфляція – 1993 – найбільша в світі; ● Криза неплатежів; ● Дефіцит державного бюджету.
Поглиблення структурного розбалансування економіки	<ul style="list-style-type: none"> ● Переважає паливно-енергетичний та металургійний комплекс – до 45%; ● 50% підприємств легкої промисловості простоювало;

	<ul style="list-style-type: none"> ● Нафтохімічна та хімічна промисловості на 80% залежать від іноземної сировини.
Загострення енергетичної проблеми	<ul style="list-style-type: none"> ● Стійка тенденція до зменшення видобутку нафти і газу і зростання їх споживання; ● Надзвичайно енергоємне виробництво; ● Застарілі технології у виробництві і добуванні енергоносіїв; ● Залежність стабільності енергопостачання України від імпорту з Росії та Туркменії; ● Проблема атомних електростанцій.
«Тінізація» економіки	<ul style="list-style-type: none"> ● Нарощування неврахованого виробництва та поза банківського грошового обігу; ● Масове приховування прибутків та невиплат податків; ● Літо 1994 – тіньовий сектор економіки – 60%
Значне зростання зовнішнього боргу	<ul style="list-style-type: none"> ● Недосконалість законодавства щодо валютного контролю та бартерні операції зовнішньої торгівлі призвели до появи боргу України на середину 1994 року 4,3 млрд. дол.; ● Відмова російського уряду брати під час роздержавлення на себе борги підприємств Росії, а борги українських підприємств російським взяла на себе українська держава.

До причин кризового стану економіки України слід віднести:

1. Негативні тенденції в розвитку економіки, що були успадковані від СРСР.
2. Негативні явища, що були породжені самим перехідним періодом.
3. Помилки і прорахунки, зроблені керівництвом України.

Лише в 1999 році вперше за десятиліття в Україні виявилися ознаки економічної стабілізації, намітилися позитивні тенденції. Однак вони не набули сталого характеру.

Тенденції	
Позитивні	Негативні
<ol style="list-style-type: none"> 1. Часткова фінансова і цінова стабілізація. 2. Певні структурні зрушення. 3. Започаткування процесу повернення капіталу в Україну. 4. Інтенсифікація процесу приватизації. 5. Роздержавлення землі і майна сільськогосподарських підприємств. 6. Частковий перегляд податкової системи. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Поступове витіснення України на периферію світового господарства. 2. Встановлення технологічної та фінансової залежності від інших держав. 3. Перетворення України на сировинний додаток та територію для екологічно шкідливого виробництва.

3. Стан сільського господарства.

За часів СРСР сільське господарство було фактично донором промисловості: дешева робоча сила, сільськогосподарська продукція по мізерних цінах, сировина для промисловості. Однак, і в перехідний період на Україні, становище не змінилося. Протягом 1991 – 1994 рр. приймається ряд законів:

- Жовтень 1990 – «Закон про пріоритетний розвиток села»;
- Лютий 1991 – «Закон про власність»;
- 1992 – «Закон про колективне сільськогосподарське підприємство»;
- Жовтень 1994 – Постанова ВР «Про подолання кризового стану в агропромисловому комплексі»;

Однак, пріоритетними проблеми села були лише на папері. Держава, як і раніше:

- Диктувала вигідні для себе ціни на с/г продукцію і сплачувала борги через тривалий час;
- Надавала кредити для розвитку с/г, які не доходили до адресата або із затриманням на 3-6 місяців;
- Не звертала уваги на вчасне постачання палива, енергоносіїв тощо;
- Підтримувала існування малоефективної радгоспно-колгоспної системи.

В 1991- 1994 рр. в с/г діяли різні господарські формування: радгоспи, кооперативні господарства, кооперативні асоціації і об'єднання кооперативів, союзи селянських господарств, акціонерні та акціонерно-пайові господарства.

Якщо в промисловості намітилися позитивні тенденції в 1999 – 2000рр., то в с/г все навпаки: продуктивність праці скоротилася вдвічі, а середньорічні темпи скорочення виробництва в КСП (колективне сільськогосподарське підприємство) становили в 1991-1994 рр. – 9,5%, а в 1995-1999 – 13%

Роздержавлення землі і майна сільськогосподарських підприємств мало відбуватися в 2 етапи:

I етап – передача у власність юридичних осіб земельних ділянок – понад 4 млн. громадян отримали;

II етап – передача землі тим, хто її обробляє – завдання майбутнього.

В 1999 році з'явився Указ Президента «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки», основна мета якого: перетворення КСП на колективні господарства з приватною власністю на землю.

4. Фінансова система, проблеми.

Однією з ознак державності є власна фінансово-грошова система. В короткий строк було сформовано майже 230 фінансових установ при провідній ролі Національного банку. З'явилися нові комерційні банки. Але без належної законодавчої бази та контролю банківська діяльність виявилася практично не керованою. Необґрунтовані емісії в 1993-1994 рр. вели до подальшого розбалансування фінансово-грошової системи.

Держава шукала все нові кошти і накладала все нові податки на підприємців, що призводило або до згортання виробничої та комерційної діяльності, або до «тонізації» економіки.

Після розпаду СРСР Росія витіснила Україну з карбованцевого простору. Україна вимушена була використати сурогатні гроші у вигляді купоно-карбованців. Одночасно йшла робота з підготовки впровадження повноцінної національної валюти – гривні, яка була введена в обіг у вересні 1996 року.

Питання на систематизацію та узагальнення

1. В чому полягає суть перехідного періоду в економічній сфері?
2. Які негативні фактори в розвитку економіки України можна перелічити на стан 1991 року?
3. Хто очолював уряди України в 1991 – 2000 рр.?
4. Подайте визначення термінам: *лібералізація цін, демонополізація, приватизація, роздержавлення.*
5. Що є причинами кризового стану економіки?
6. Які тенденції свідчать про кризу економіки України в 1991-1998 рр.?
7. Охарактеризуйте становище в с/г
8. Індивідуальні випереджаючі завдання: підготувати міні-повідомлення (3-4 хв.) «Соціальна структура, розшарування суспільства в 90-х рр.», «Україна – багатонаціональна держава».